

MUZIKOLOŠKE RAZPRAVE O GLASBI 19. STOLETJA NA SLOVENSKEM V ZADNJIH TRIDESETIH LETIH – POPIS STANJA IN POMEN

NATAŠA CIGOJ KRSTULOVIĆ
Znanstvenoraziskovalni center SAZU

Izvleček: Inventurni zapisnik stanja novejše strokovne literature o glasbi 19. stoletja na Slovenskem je potrebno izhodišče za orientacijo pri načrtovanju prihodnjih raziskav. Analiza obravnavanih tem ter uporabljenih metodoloških pristopov razkriva vrzeli v poznavanju slovenske glasbene preteklosti tega časa in perspektive metodoloških pristopov njenega raziskovanja.

Gljučne besede: glasbeno zgodovinske, 19. stoletje, slovenska glasba

Abstract: An inventory of the musicological literature on nineteenth-century music in Slovenian territory is a necessary starting point for further research. An overview of the topics and methodological approaches identifies lacunae in our knowledge of the musical past in Slovenia and also indicates prospects for future research.

Keywords: musical historiography, nineteenth century, Slovenian music

Od zadnjega prikaza »stanja slovenske muzikologije«, ki ga je pripravil njen utemeljitelj Dragotin Cvetko, so pretekla več kot tri desetletja,¹ le nekaj let mlajši je pregleden članek o »razvoju in dosežkih slovenskega glasbenega zgodovinskega muzikologa naslednje generacije, Jožeta Sivca.² Relativno dovolj velika časovna razdalja je pomen takrat obstoječe literature predrugačila, po drugi strani pa so od tedaj tudi zaradi drugačnih institucionalnih (organizacijskih in kadrovskih) možnosti nastale številne nove razprave. Te so plod različnih izkušenj in zaznav raziskovalcev različnih generacij. Pregled razprav o glasbi 19. stoletja na Slovenskem je potrebno izhodišče za orientacijo pri načrtovanju prihodnjih parcialnih raziskav, ki bodo dopolnile vrzeli poznavanja slovenske glasbene preteklosti tega časa.

Zaradi znatnega kvantitativnega porasta objavljenih razprav se zdi smiselno na tem mestu predstaviti povzemajoč pregled brez natančnejšega vrednostnega opredeljevanja ali celo razvrščanja. Slednje bi bilo možno le v primeru pregleda zgolj maloštevilnih novonastalih monografskih del, vendar se zdi zaradi namena pričujočega zapisa nujno potrebno upoštevati tudi nastale parcialne študije. Ker je stanje muzikoloških raziskav na

¹ Dragotin Cvetko, Današnje stanje slovenske muzikologije, *Muzikološki zbornik* 13 (1977), 1, str. 5–12.

² Jože Sivec, Razvoj in dosežki slovenskega glasbenega zgodovinskega muzikologa na Slovenskem, *Muzikološki zbornik* 17/2 (1981), str. 145–182.

področju cerkvene glasbe in glasbeno-scenskih prizadevanj v 19. stoletju predmet dveh ločenih člankov, objavljenih v tej reviji, je pričujoči pregled omejen na analizo stanja raziskav na področju ostalih zvrsti glasbene ustvarjalnosti in poustvarjalnosti. Spričo številčnosti bibliografskih enot (nekaj sto) je inventurni zapisnik o količini in značaju objavljenih informacij, o vrstah raziskav, obravnavanih temah ter pristopih k obravnavi glasbe 19. stoletja na Slovenskem nujno nepopoln in le povzemajoč.

Topografija novejšje muzikološke literature

Popis raziskav o glasbi na Slovenskem v 19. stoletju, ki so nastale v zadnjih tridesetih letih, pokaže po eni strani relativno veliko število nastalih parcialnih študij, po drugi strani pa pomanjkanje najbolj potrebnih in s stališča večjega števila uporabnikov tudi najbolj zaželenih splošnih zgodovinskih pregledov tega obdobja, zgodovine posameznih področij oziroma zvrsti. Takšno stanje je primerljivo s stanjem v evropski muzikologiji. Evidentiranje številnih parcialnih muzikoloških raziskav, ki obravnavajo posamezne aspekte glasbe in glasbenega življenja v 19. stoletju na Slovenskem, je zajelo natančen pregled vsebine tematsko različnih simpozijjskih in priložnostnih zbornikov ter domačih strokovnih revij.

Dinamika (mednarodnih) muzikoloških posvetovanj pri nas je spodbudna, vendar pa je kljub njihovem relativno velikemu številu opazna odsotnost posebnega simpozija, namenjenega predvsem preučevanju glasbenih fenomenov 19. stoletja na Slovenskem, tako kot so časovni okvir tematike določevali v zadnjih letih organizirani simpoziji, namenjeni problematiki srednjega veka, baroka in klasicizma. Zato tovrstne razprave lahko najdemo razpršene v tematsko različnih zbornikih z vsakoletnih mednarodnih muzikoloških simpozijev v okviru prireditev *Slovenski glasbeni dnevi*, ki jih od leta 1986 organizira Festival Ljubljana³ in v tematsko zaokroženih številkah strokovnih revij *De musica disserenda* in *Muzikološki zbornik*, v katerih so izšli v obliki člankov dopoljnjeni prispevki s posvetovanj, ki sta ju organizirala Muzikološki inštitut Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU in Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete. V prvi so nekateri prispevki, ki so bili predstavljeni na simpoziju *Glasbeno »avtonomno« in glasbeno »uporabno«: podobe in pomeni*, vezani tudi na glasbo 19. stoletja na Slovenskem,⁴ v drugi pa so prispevki s simpozija *Samospev na Slovenskem in slovenski samospev v avstro-ogrski monarhiji*, ki je v naslovu preučevanje tematike časovno omejil s prvo vojno.⁵ Muzikološki inštitut je

³ Prispevki, ki obravnavajo posamezne teme iz zgodovine glasbe 19. stoletja na Slovenskem, se nahajajo v naslednjih zbornikih simpozijev v okviru prireditev *Slovenski glasbeni dnevi: Slovenska glasba v preteklosti in sedanjosti* (1988), *Glasba in poezija* (1990), *Glasba, poezija – ton, beseda* (2000), *Ob 300. obletnici ustanovitve Academiae philharmonicorum Labacensium in 100. obletnici rojstva skladatelja Blaža Arničarja* (2001), *Zborovska glasba in pevska društva ter njihov pomen v razvoju nacionalnih glasbenih kultur* (2003), *Stoletja glasbe na Slovenskem* (2005), *»Glasba za družabne priložnosti« – glasba za razvedrilo, glasba za vsak dan* (2006), *Mediteran – vir glasbe in hrepenenja evropske romantike in moderne* (2009).

⁴ *De musica disserenda* 2/2 (2006) in 3/1 (2007).

⁵ *Muzikološki zbornik* 42/2 (2006).

izdal tudi zbornik prispevkov z mednarodnega simpozija *Academia philharmonicorum Labacensium 1701–2001*, v katerem dva članka obravnavata problematiko 19. stoletja.⁶

Bolj specifična je tematika enodnevnih posvetovanj, ki jih je organizirala Akademija za glasbo ob posebnih obletnicah skladateljev in ki so bila namenjena tistim slovenskim ustvarjalcem, katerih delo spada predvsem v čas druge polovice 19. stoletja. Objavljeni prispevki v izdanih simpozijških zbornikih so (žal ne celoviti) monografski prikazi življenja in dela posameznih skladateljev. Omeniti je potrebno še zbornik strokovnega posvetovanja ob 130-letnici društva Glasbena matica. Nekatere razprave so natisnjene še v priložnostnih zbornikih (*Zbornik ob jubileju Jožeta Sivca in Muzikološke razprave: in memoriam Danilo Pokorn*), ki ju je izdal Muzikološki inštitut, ter v reviji *Glasbeno-pedagoški zbornik*.

Nekaj razprav slovenskih muzikologov je objavljenih v zbornikih, ki so izšli v tujini, omeniti pa je potrebno še prispevke s posvetovanj, ki so jih organizirale muzikološki stroki sorodne humanistične vede. V takšnih zbornikih so objavljene tri povzemajoče študije o glasbi 19. stoletja: *Glasbene težnje na Slovenskem ob vstopu v 19. stoletje* (A. Rijavec),⁷ *Dunaj in slovenska glasba med 1848 in 1918* (B. Loparnik),⁸ *Dosežki slovenskega glasbenega dela ob koncu 19. stoletja* (K. Bedina).⁹

V zadnjih treh desetletjih je nastala tudi vrsta prispevkov za domačo in tujo leksikalno ter enciklopedično literaturo (*Enciklopedija Slovenije*, *Kronika 19. stoletja*, *The new Grove Dictionary of Music and Musicians*, *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, *Oesterreichisches Musiklexikon*).

Tipologija raziskav

Tipologija novejših parcialnih raziskav bo omogočila lažjo orientacijo po obstoječi izvirni literaturi o glasbi 19. stoletja na Slovenskem. Podobo glasbene preteklosti zarisujejo objavljene študije v okviru več komplementarnih tematskih krogov: v najširšega lahko uvrstimo razprave o konstitutivnih elementih glasbenega življenja in razmerah, ki so oblikovale njegov napredek, v naslednja dva razprave o glasbeni ustvarjalnosti, posebej

⁶ *300 let. Academia philharmonicorum Labacensium 1701–2001. Zbornik referatov z mednarodnega simpozija 25. in 26. oktobra 2001 v Ljubljani*, ur. Ivan Klemenčič, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 2004.

⁷ Andrej Rijavec, *Glasbene težnje na Slovenskem ob vstopu v 19. stoletje, Obdobje slovenskega narodnega preporoda. Mednarodni simpozij ob 70-letnici ljubljanske slavistike v Ljubljani od 28. do 30. junija 1989*, ur. Matjaž Kmecl, Ljubljana, Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, 1991, str. 107–111.

⁸ Borut Loparnik, *Dunaj in slovenska glasba med 1848 in 1918, Dunaj in Slovenci. Posvetovanje Zveze zgodovinskih društev Slovenije, Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo – Izpostava Ljubljana, Slovenske izseljenske matice, Ljubljana, 18. in 19. junija 1992*, ur. Darja Mihelič, Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1994, str. 167–173.

⁹ Katarina Bedina, *Dosežki slovenskega glasbenega dela ob koncu 19. stoletja, Zbornik predavanj*, ur. Martina Orožen, Ljubljana, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovsanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1994, str. 225–230.

o ustvarjalcih in posebej o posameznih glasbenih zvrsteh ali žanrih, v zadnjega, tematsko sicer najbolj raznolikoga, razprave o sredstvih glasbenega izraza, idejah o glasbi in estetskih ciljih časa.

Razumljivo je, da je bil največji delež raziskav namenjen rekonstrukciji glasbenega življenja v prestolnici dežele Kranjske. Med njimi je najbolj celovito obravnavano delovanje *Filharmonične družbe*, osrednjega glasbenega združenja, ki je bilo ustanovljeno že konec 18. stoletja in je imelo v 19. stoletju zavidljivo tradicijo koncertnega delovanja, primerljivo z večjimi kraji monarhije. Obsežna monografija v obliki kroniških zapiskov izrisuje podobo dobrih stotridesetih let družbinega delovanja (P. Kuret).¹⁰ V prilogi zbrani koncertni sporedi bodo olajšali nadaljnje študije recepcije, dopolnili poznavanje o poustvarjalni ravni glasbe 19. stoletja pri nas. Delovanje te družbe je prikazano tudi v drugih specialističnih študijah avtorja monografije.¹¹ Vpogled v društveno zgodovino prinašajo še nekateri drugi zapisi (I. Klemenčič in R. Škrjanc).¹²

Manj celovito je prikazano delovanje osrednjega slovenskega društva – Glasbene matice. Zbornik, izdan ob 130-letnici delovanja društva, prinaša precej skromen, časovno in vsebinsko zelo omejen vpogled v zgodovino društva v le dveh prispevkih: o koncertnem delovanju v prvih desetletjih (K. Bogunović) in o dejavnih, ki so zavirali društveno delovanje po ustanovitvi, zlasti o ideoloških nasprotovanjih (A. Nagode).¹³ Tudi druge posebne razprave prikazujejo le posamezna področja društvenega delovanja:

¹⁰ Primož Kuret, *Ljubljanska Filharmonična družba 1794–1919. Kronika ljubljanskega glasbenega življenja v stoletju meščanov in revolucij*, Ljubljana, Nova revija, 2006.

¹¹ Primož Kuret, *Slovenska filharmonija. Academia philharmonicorum 1701–2001*, Ljubljana, Slovenska filharmonija, 2001, str. 25–50; Primož Kuret, Ljubljanska Filharmonična družba in W. A. Mozart ml., *Zbornik ob jubileju Jožeta Sivca*, ur. Jurij Snoj in Darja Frelih, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000, str. 131–142; Primož Kuret, Haydnova vokalno-instrumentalna dela na programih Filharmonične družbe v Ljubljani, *Muzikološke razprave. In memoriam Danilo Pokorn*, ur. Nataša Cigoj Krstulović [in drugi], Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, str. 67–86; Primož Kuret, Großes Jubiläum der Philharmonischen Gesellschaft in Ljubljana (Laibach) im Jahre 1902, *Intermedialität. Studien zur Wechselwirkung zwischen den Kunst*, ur. Günter Schnitzler in Edelgard Spaude, Freiburg im Breisgau, Rombach, 2004, str. 533–544.

¹² Delno je delovanje Filharmonične družbe zajeto v strokovni monografiji Ivana Klemenčiča *Slovenska filharmonija in njene predhodnice*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1988, str. 20–50, in v članku muzikologa mlajše generacije Radovana Škrjanca, *Filharmonična družba v Ljubljani od nastanka do sredine 19. stoletja, 300 let. Academia philharmonicorum Labacensium 1701–2001. Zbornik referatov z mednarodnega simpozija 25. in 26. oktobra 2001 v Ljubljani*, ur. Ivan Klemenčič, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 2004, str. 131–143. Gl. tudi Ivan Klemenčič, Šesta simfonija Ludwiga van Beethovna in njegove zveze z Ljubljano, *Zbornik ob jubileju Jožeta Sivca*, ur. Jurij Snoj in Darja Frelih, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000, str. 119–130.

¹³ Katarina Bogunović, *Koncertna dejavnost Glasbene Matice v Hubadovem času – od začetkov do prve svetovne vojne, 130 let Glasbene Matice. Zbornik prispevkov s Strokovnega posveta ob 130-letnici Glasbene Matice v Ljubljani, 14. novembra 2003*, ur. Aleš Nagode, Ljubljana, Kulturno društvo Glasbena Matica, 2004, str. 9–19; Aleš Nagode, *Prvih dvajset let Glasbene Matice – zgodovinska podoba in resničnost, 130 let Glasbene Matice. Zbornik prispevkov s Strokovnega posveta ob 130-letnici Glasbene Matice v Ljubljani, 14. novembra 2003*, ur. Aleš Nagode, Ljubljana, Kulturno društvo Glasbena Matica, 2004, str. 25–33.

društvenega zbora (C. Budkovič),¹⁴ društvene glasbene šole (C. Budkovič),¹⁵ dragocena osnova za nadaljnje raziskave o založniški dejavnosti Glasbene matice je *Bibliografija založbe Glasbena matica*, ki je izšla kot posebna številka revije *Naši zbori*.¹⁶ Vedenje o delu tega društva dopolnjujejo posamezni članki in poglavja v monografijah. Poučijo nas o koncertih Glasbene matice do prve vojne, o prvem desetletju delovanja založbe Glasbena matica, o društvenem prizadevanju za zbiranje in objavljanje ljudskih pesmi (vse N. Cigoj Krstulović).¹⁷

Delovanje prve Slovenske filharmonije v letih 1908–1913 je prikazano kot del strokovnih monografij (P. Kuret in I. Klemenčič),¹⁸ v posebni študiji so orisani pogoji za ustanovitev, razmere in samo delovanje tega prvega poklicnega civilnega orkestra na Slovenskem (N. Cigoj Krstulović).¹⁹ Podobo ljubljanskega koncertnega življenja dodatno osvetlita še prikaz poustvarjalne ravni in recepcije v monografiji *Glasbena Ljubljana* (P. Kuret) z zbranimi časopisnimi kritikami koncertov Filharmonične družbe in Glasbene matice v prvih letih 20. stoletja²⁰ ter raziskava kritiškega dela Juliusa Ohm-Januschowskega (Š. Lah).²¹ Omeniti velja še prispevka dveh tujih muzikologov o kritiki ljubljanskega glasbenega življenja v letih 1817–1824 v dunajskem časopisu (H. Krones)²² in razmerju med ljubljansko Filharmonično družbo in Hrvaškim glasbenim zavodom (N. Bezić).²³

Poleg prikaza delovanja Filharmonične družbe in Glasbene matice, za razvoj sloven-

¹⁴ Cvetko Budkovič, *Sto let pevskega zbora Glasbena matica*, Ljubljana, Glasbena matica, 1991.

¹⁵ Cvetko Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem 1. Od začetka 19. stoletja do nastanka konservatorija*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1992.

¹⁶ Zoran Krstulović, *Bibliografija založbe Glasbena matica, Naši zbori* 46/6 (1994).

¹⁷ Nataša Cigoj Krstulović, »Povzdignimo krepke glase domovini v slavo«: koncerti Glasbene matice do prve vojne, *Zbornik ob jubileju Jožeta Sivca*, ur. Snaj Jurij in Darja Frelj, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2000, str. 181–192; Nataša Cigoj Krstulović, Prvo desetletje založbe Glasbena matica, *Muzikološke razprave. In memoriam Danilo Pokorn*, ur. Nataša Cigoj Krstulović [in drugi], Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004, str. 113–124; Nataša, Cigoj Krstulović, Glasbena matica, ljudska pesem in percepcija glasbe na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja, *Glasbeno-pedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani* 5 (2005), str. 69–82.

¹⁸ Ivan Klemenčič, *Slovenska filharmonija in njene predhodnice*, Ljubljana 1988, str. 52–56; Primož Kuret, *Slovenska filharmonija. Academia philharmonicorum 1701–2001*, Ljubljana, Slovenska filharmonija, 2001, str. 51–63.

¹⁹ Nataša Cigoj Krstulović, Slovenska filharmonija (1908–1913) v kontekstu nacionalnih, kulturnih in glasbenih prizadevanj Glasbene matice, *300 let. Academia philharmonicorum Labacensium 1701–2001. Zbornik referatov z mednarodnega simpozija 25. in 26. oktobra 2001 v Ljubljani*, ur. Ivan Klemenčič, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 2004, str. 217–229.

²⁰ Primož Kuret, *Glasbena Ljubljana v letih 1899–1919*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1985.

²¹ Špela Lah, Julius Ohm-Januschowsky in njegovo kritiško delo v Ljubljani, *Muzikološki zbornik* 43/1 (2007), str. 127–136.

²² Hartmut Krones, Glasbeno življenje v Ljubljani med leti 1817–1824 v očeh dunajske glasbene kritike, *Ob 300. obletnici ustanovitve Academiae philharmonicorum Labacensium in 100. obletnici rojstva skladatelja Blaža Arničca*, ur. Primož Kuret, Ljubljana, Festival Ljubljana, 2001, str. 62–74.

²³ Nada Bezić, Hrvaški glazbeni zavod in Filharmonična družba v Ljubljani – primerjava in kontakti, *Ob 300. obletnici ustanovitve Academiae philharmonicorum Labacensium in 100.*

ske glasbe tega časa najpomembnejših združenj, obstoječa literatura prinaša še vpogled v delovanje drugih ljubljanskih društev: Delavskega pevskega društva Slavec,²⁴ ljubljanske Narodne čitalnice,²⁵ pevskega društva Ljubljana in društva Ljubljanski zvon.²⁶

V primerjavi z Ljubljano je glasbeno življenje 19. stoletja drugod na Slovenskem slabše predstavljeno; še najbolj je predstavljeno glasbeno življenje v Mariboru, in sicer v monografiji *Iz mariborske glasbene zgodovine* (M. Špendal),²⁷ kjer je v mozaično zasnovanem prikazu predstavljeno posebej glasbeno-gledališko dogajanje, delovanje društev in posameznih glasbenikov, ki so s svojim delovanjem zaznamovali kulturno podobo štajerske metropole. Glasbena preteklost na Primorskem je manj znana. Delno je glasbeno življenje Slovencev v Trstu zajeto v knjigi, ki je izšla ob 90-letnici ustanovitve tržaške Glasbene matice (G. Demšar),²⁸ in v nekaterih člankih (L. Antoni),²⁹ zato je rekonstrukciji tamkajšnjega glasbenega življenja v pomoč branje časopisnih virov in tiskanih publikacij posameznih čitalnic oziroma pevskih društev. Podobno velja za ostale regije. Dve razpravi zarisujeta delovanje pevskih društev na Štajerskem (D. Koter)³⁰ in v Kamniku (A. Misson).³¹ Izhodišče za nadaljnje študije so lahko tudi obstoječe diplomske naloge študentov muzikologije na Filozofski fakulteti ter glasbene pedagogike in teorije

obletnici rojstva skladatelja Blaža Arniča, ur. Primož Kuret, Ljubljana, Festival Ljubljana, 2001, str. 75–82.

²⁴ Sonja Kralj Bervar, *Hvala Slovenstva vam ne izostane. Ljubljanska delavska pevska društva do prve vojne*, Ljubljana, Nova revija, 2004.

²⁵ Nataša Cigoj Krstulović, Uvod v glasbeno delo čitalnic na Slovenskem, *Muzikološki zbornik* 32/1 (1996), str. 61–73; Nataša Cigoj Krstulović, *Glasbeno delo čitalnic na Slovenskem do ustanovitve Glasbene matice (1848–1872)*, Ljubljana 1997 (Univerza v Ljubljana, Filozofska fakulteta, magistrska naloga).

²⁶ Aleš Nagode, Glasbena matica in Pevsko društvo Ljubljana – dva obraza slovenskega zborovstva, *Zborovska glasba in pevska društva ter njihov pomen v razvoju nacionalnih glasbenih kultur*, ur. Primož Kuret, Ljubljana, Festival, 2004, str. 80–86; Irena Škufca Gorišek, *Delovanje Pevskega društva Ljubljanski zvon v letih 1905–1914*, Ljubljana 1989 (Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, diplomska naloga); Leskovec Damjana, *Delovanje pevskega društva Ljubljana*, Ljubljana 2002 (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, diplomska naloga); Mojca Bizjak, *Delovanje Pevskega društva Ljubljana od 1892 do 1941*, Ljubljana 1990 (Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, diplomska naloga).

²⁷ Manica Špendal, *Iz mariborske glasbene zgodovine*, Maribor, Založba Obzorja, 2000.

²⁸ Gojmir Demšar, *90 let Glasbene matice Trst*, Trst, Glasbena matica, 1999.

²⁹ Luisa Antoni, Pregled glasbenega udejstvovanja tržaških Slovencev (1848–1827), *Annales. Series historia et sociologia* 8/4 (1998), str. 109–116; ista, Musica e coscienza nazionale degli Sloveni a Trieste e nella Venezia Giulia (1948–1927), *Cosmopolitismo e nazionalismo nella musica a Trieste tra Ottocento e Novecento*, ur. Ivano Cavallini in Paolo Da Col, Trst, Conservatorio G. Tartini, 1999, str. 67–88.

³⁰ Darja Koter, Ustanovitev Slovenskega pevskega društva in njegov pomen za razvoj zborovskega petja na slovenskem Štajerskem do konca 19. stoletja, *Zborovska glasba in pevska društva ter njihov pomen v razvoju nacionalnih glasbenih kultur*, ur. Primož Kuret, Ljubljana, Festival, 2004, str. 87–101.

³¹ Andrej Misson, Glasbene aktivnosti Lire v Kamniku od nastanka društva 1882 do danes, »Glasba za družabne priložnosti« – *glasba za razvedrilo, glasba za vsak dan*, Ljubljana, Festival, 2006, str. 185–207.

glasbe na Akademiji za glasbo, v katerih je obravnavano delovanje posameznih društev na Štajerskem (Celje, Ptuj, Maribor),³² Notranjskem (Postojna),³³ Dolenjskem³⁴ in v Gorici.³⁵

Področje glasbenega šolstva na Slovenskem poleg omenjenega Budkovičevega zgodovinsko-razvojnega prikaza dopolnjujejo še strokovna monografija o pevskih priročnikih ter zapisih o pevskem pouku v časopisih tega časa (L. Winkler Kuret),³⁶ raziskavi o glasbeno-pedagoškem delu Kamila Maška in Hinka Druzoviča (oboje D. Koter)³⁷ ter diplomska naloga o Foersterjevem pedagoškem delu (N. Cimperman Rakar).³⁸

V naslednja tematska kroga raziskav sodijo prikazi ustvarjalnosti posameznih skladateljev in razvoja posameznih glasbenih zvrsti v tem času. Natančen popis oziroma predstavitev vseh bibliografskih enot bi preseгла obseg in namen pričujočega zapisa, zato se zdi smiselno prikazati le pomembnejše, ki bodo služile kot kažipot za nadaljnje raziskave. Na področju glasbene ustvarjalnosti je opazna odsotnost zaključenih monografskih prikazov o delovanju posameznih skladateljev. Monografije o življenju in delu treh najvidnejših predstavnikov glasbe 19. stoletja, Antona Foersterja, Frana Gerbiča in Benjamina Ipavca, nadomeščajo že omenjeni zborniki prispevkov s simpozijev, ki so potekali ob pomembnejših obletnicah teh skladateljev.³⁹ Življenje in delo skladateljev Ipavcev je skozi pripoved kulturnega zgodovinarja Igorja Grdine prikazano tudi v obsežni monografiji *Ipavci*.⁴⁰ V ospredju je prikaz širšega in regionalnega kulturno-zgodovinskega konteksta, razmer, pogojev ter pomena delovanja skladateljev Ipavcev. V simpozijjskih

³² Roman Drofënik, *Delo Celjskega glasbenega društva in Narodne čitalnice v Celju 1861–1914*, Ljubljana 1988 (Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, diplomska naloga); Alenka Bagarič, *Ptujsko glasbeno društvo v letih 1878–1882*, Ljubljana 1999 (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, diplomska naloga); Katarina Kraševc, *Glasbeno življenje v Mariboru v 19. stoletju do ustanovitve Slovenske čitalnice 1861*, Ljubljana 2004 (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, diplomska naloga).

³³ Brigita Tornič Milharčič, *Kulturno življenje na postojnskem v letih 1884–1914*, Ljubljana 1989 (Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, diplomska naloga).

³⁴ Viviana Gazvoda, *Dolenjsko pevsko društvo 1884–1913*, Ljubljana 1989 (Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, diplomska naloga).

³⁵ Alenka Peric, *Pevsko in glasbeno društvo v Gorici (1900–1927)*, Ljubljana 1985 (Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, diplomska naloga).

³⁶ Lučka Winkler Kuret, *Zdaj je nauka zlati čas. Glasbeni učbeniki na Slovenskem od srede 19. stoletja do sedemdesetih let 20. stoletja*, Nova Gorica, Educa, 2006, str. 25–84.

³⁷ Darja Koter, Kamilo Mašek in glasbenopedagoška literatura, *Maškov zbornik*, ur. Škulj Edo, Knjižnica Cerkevne glasbenika, Zbirka 5, Knjižna zbirka 16, Ljubljana, Družina, 2002, str. 85–104; Darja Koter, Hinko Druzovič – pedagog in čitalničar na Ptuj, *Glasbeno-pedagoški zbornik* 4 (2002), str. 39–48.

³⁸ Natalija Cimperman Rakar, *Anton Foerster. Pedagoško delo v Ljubljani s posebnim poudarkom na Teoretično-praktični klavirski šoli op. 40*, Ljubljana 2007 (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, diplomska naloga).

³⁹ *Foersterjev zbornik*, ur. Edo Škulj, Knjižica Cerkevne glasbenika, Zbirka 5, Knjižna zbirka 12, Ljubljana, Družina, 1998; *Gerbičev zbornik*, ur. Edo Škulj, Knjižica Cerkevne glasbenika, Zbirka 5, Knjižna zbirka 14, Ljubljana, Družina, 2000; *Benjamin in Gustav Ipavec. Zbornik prispevkov simpozija ob 100. obletnici smrti Benjamina in Gustava Ipavca, Šentjur, 13. 10. 2008*, Šentjur, Knjižnica Šentjur, 2009.

⁴⁰ Igor Grdina, *Ipavci. Zgodovina slovenske meščanske dinastije*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002 (2. izdaja).

zbornikih so zbrani še posamezni segmenti ustvarjalnosti nekaterih drugih skladateljev, ki so delovali tudi v 19. stoletju: Hugolina Sattnerja, Stanka Premrla, Gašparja in Kamila Maška, Vasilija Mirka ter Emila Adamiča.⁴¹ V knjigi je prikazano delo Gregorja Riharja (E. Škulj),⁴² vpogled v del ustvarjalnosti Antona Hajdriha prinaša članek *Mediteran kot vir navdiha? Zbirka Jadranski glasovi (1876) Antona Hajdriha* (N. Cigoj Krstulović).⁴³ Glasbena ustvarjalnost tistih skladateljev, ki so na začetku 20. stoletja objavljali svoje skladbe v reviji *Novi akordi*, je na kratko povzeta tudi v monografskem prikazu tega zbornika za vokalno in instrumentalno glasbo (S. Moličnik).⁴⁴

Celosten prikaz izvorne ustvarjalnosti za glas in klavir in razvojnih značilnosti samospava v drugi polovici 19. stoletja je bil predmet že pred tremi desetletji objavljenega dela *Razvoj in značilnosti slovenskega romantičnega samospava* (M. Špendal),⁴⁵ nov pogled na to zvrst so prinesli prispevki na omenjenem strokovnem posvetovanju *Samospjev na Slovenskem in slovenski samospjev v avstro-ogrski monarhiji*. Ti tematsko sicer sovpadalo z obravnavanim časom in prostorom, vendar ne pokrivajo vseh razsežnosti problematike v celoti.⁴⁶ Poleg razvoja samospava je posebej prikazan tudi razvoj slovenske čitalniške zborovske pesmi (B. Loparnik).⁴⁷ Delni vpogled v razvoj nekaterih zvrsti na področju komornega muziciranja prinašajo zapisi o vprašanju formiranja slovenske komorne glasbe (A. Rijavec),⁴⁸ o začetkih klavirskega tria (M. Eržen)⁴⁹ in o godalnem kvartetu (I. Klemenčič).⁵⁰

⁴¹ *Sattnerjev zbornik*, ur. Edo Škulj, Knjižica Cerkevne glasbenika, Zbirka 5, Knjižna zbirka 9, Ljubljana, Družina, 1994; *Premrlav zbornik*, ur. Edo Škulj, Knjižica Cerkevne glasbenika, Zbirka 5, Knjižna zbirka 10, Ljubljana, Družina, 1996; *Maškov zbornik*, ur. Edo Škulj, Knjižica Cerkevne glasbenika, Zbirka 5, Knjižna zbirka 16, Ljubljana, Družina, 2002; *Mirkov zbornik*, ur. Edo Škulj, Knjižica Cerkevne glasbenika, Zbirka 5, Knjižna zbirka 18, Ljubljana, Družina, 2003; *Adamičev zbornik*, ur. Edo Škulj, Ljubljana, Akademija za glasbo, 2004.

⁴² Edo Škulj, *Gregor Rihar (1796–1863). Ob 140-letnici njegove smrti*, Ljubljana, Družina, 2003.

⁴³ Nataša Cigoj Krstulović, *Mediteran kot vir navdiha? Zbirka Jadranski glasovi (1876) Antona Hajdriha, Mediteran – vir glasbe in hrepenenja evropske romantike in moderne*, ur. Primož Kuret, Ljubljana, Festival Ljubljana, 2009, str. 177–191.

⁴⁴ Simona Moličnik, *Novi akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo 1901–1914*, Ljubljana, Slovenska matica in Slovensko muzikološko društvo, 2006.

⁴⁵ Manica Špendal, *Razvoj in značilnosti slovenskega romantičnega samospava*, Maribor, Obzorja, 1981.

⁴⁶ *Muzikološki zbornik* 42/2 (2006) prinaša naslednje prispevke, ki obravnavajo samospjev v 19. stoletju na Slovenskem: Matjaž Barbo, Korenine slovenskega samospava; Andrej Misson, Nekateri kompozicijske poteze izbranih slovenskih romantičnih samospjevov; Borut Smrekar, Prispevek Davorina Jenka k slovenskem samospavu; Aleš Nagode, Romantičnost slovenskega »romantičnega« samospjev; Jernej Weiss, Josip Prochazka (1874–1956) kot češko-slovenski skladatelj samospjevov. Poleg teh je potrebno omeniti še prispevek: Nataša Cigoj Krstulović, Samospjev v glasbeni kulturi druge polovice 19. stoletja na Slovenskem: prispevek k zgodovini recepcije, *De musica disserenda* 2/1 (2006).

⁴⁷ Borut Loparnik, *Letska narodna I.*, *Sodobnost* 23/6 (1975), str. 509–531.

⁴⁸ Andrej Rijavec, K vprašanju formiranja slovenske komorne glasbe: dileme nastanka nekega žanra, *Muzikološki zbornik* 17/2 (1981), str. 135–143.

⁴⁹ Majda Eržen, *Začetki klavirskega tria na Slovenskem*, Ljubljana 1989 (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, diplomska naloga).

⁵⁰ Ivan Klemenčič, Slovenski godalni kvartet. Kronološki popis godalnih kvartetov slovenskih skladateljev, *Muzikološki zbornik* 24 (1988), str. 69–85; Ivan Klemenčič, The Slovenian string

V primerjavi z relativno dobro prikazanim institucionalno podprtim javnim koncertnim življenjem pa je bila do sedaj le skromno prikazana »uporabna«, tudi popularna glasba lažjega žanra za potrebe plesnih oziroma zabavnih društvenih prireditev in zasebnega igranja v domačem krogu. Čeprav je bilo leta 2006 tej tematiki namenjeno večdnevno mednarodno strokovno posvetovanje v Ljubljani »*Glasba za družabne priložnosti*« – *glasba za razvedrilo, glasba za vsak dan*, pa situacijo na Slovenskem osvetlijo le en objavljen prispevek s tega simpozija o glasbi predmarčnega časa (P. Kuret)⁵¹ ter razpravi o glasbi meščanskega vsakdana 19. stoletja, kot jo razkrivajo ohranjene klavirske skladbe za domače muziciranje (N. Cigoj Krstulović).⁵²

V zadnji, tematsko najbolj raznolik krog raziskav sodijo razprave o sredstvih glasbenega izraza in slogovnih značilnostih, o razmerju glasbe in jezika, o estetskih idejah časa, odnosu do ljudske glasbe ter njenem razmerju do umetniške glasbe, o prepoznavanju posebnosti slovenske glasbe ter o odnosu do tradicije. 19. stoletje je bilo vitalnega pomena za slovensko glasbo, saj so takrat nastale formalne osnove za institucionalizacijo in profesionalizacijo glasbenega dela, po drugi strani se je takrat uveljavila ideja o nacionalni glasbeni kulturi in o posebnosti slovenske glasbe na temelju ljudske pesmi, uveljavila sta se odnos do ljudskega izročila, kakršnega je najprej v nemškem prostoru utemeljil Johann Gottfried Herder, in zavest o tradiciji.

Fenomen romantike v glasbi je na teoretični ravni raziskovala Katarina Bogunović Hočevar,⁵³ slogovne značilnosti je na primeru slovenskega samospava raziskal Aleš Nagode.⁵⁴ Razumevanje glasbene preteklosti sloni tudi na poznavanju tedanjih konvencij glasbene prakse, idej o glasbi, pričakovanj in navad. Vpogled v idejno ozadje glasbenega dela v 19. stoletju na Slovenskem prinašata razpravi o misli o glasbi tega časa, o kategoriji »slovenski duh« (M. Barbo)⁵⁵ in o »glasbi za rabo« (N. Cigoj Krstulović).⁵⁶ Fenomen slovenske glasbene identitete z različnih izhodišč prikažeta dve raziskavi (K. Bedina, M.

quartet, *Glazba, riječi i slike. Svečani zbornik za Koraljku Kos*, ur. Vjera Katalinić in Zdravko Blažeković, Muzikološki zbornici 6, Zagreb, Hrvatsko muzikološko društvo, 1999, str. 325–339.

⁵¹ Primož Kuret, Bidermajer v Sloveniji, »*Glasba za družabne priložnosti*« – *glasba za razvedrilo, glasba za vsak dan*, ur. Primož Kuret, Ljubljana, Festival Ljubljana, 2007, str. 130–136.

⁵² Nataša Cigoj Krstulović, Salonska glasba v drugi polovici 19. stoletja na Slovenskem, *Historični seminar* 3, ur. Metoda Kokole [in drugi], Ljubljana, Založba ZRC, 2000, str. 61–76; ista, Posvetila na skladbah kot izhodišče za razpoznavanje kulturne zgodovine 19. stoletja na Slovenskem, *Kronika* 56/3 (2008), str. 473–494.

⁵³ Katarina, Bogunović Hočevar, Refleksija ob pojmu romantika v glasbi, *Muzikološki zbornik* 43/2 (2007), str. 265–276; ista, Romantika kot glasbenozgodovinsko obdobje – med zakoreninjenostjo in negotovostjo, *Muzikološki zbornik* 45/1 (2009), str. 17–27.

⁵⁴ Aleš Nagode, Romantičnost slovenskega »romantičnega« samospava, *Muzikološki zbornik* 42/2 (2006), str. 65–72.

⁵⁵ Matjaž Barbo, »Slovenski duh« kot poetska kategorija, *Muzikološki zbornik* 29/1–2 (1993), str. 33–38.

⁵⁶ Nataša Cigoj Krstulović, »Glasba za rabo« kot družbenozgodovinski pojav v drugi polovici 19. stoletja na Slovenskem, *De musica disserenda* 3/1 (2007), str. 65–76.

Bergamo),⁵⁷ nacionalno specifično razprava *Slovenskost slovenske glasbe* (A. Rijavec),⁵⁸ nacionalno v glasbi nasploh teoretični diskurz (M. Bergamo).⁵⁹

Problematika medsebojnih odnosov glasbe in jezika je bila do sedaj obravnavana le v skromnem obsegu, v člankih: *Beseda in ton v slovenskem glasbenem razvoju in storitvi* (A. Rijavec),⁶⁰ *Odmev poezije Josipa Murna-Aleksandrova v slovenski glasbeni literaturi* (D. Pokorn)⁶¹ in *Najvidnejše uglasbitve Župančičevih pesmi na področju slovenskega romantičnega samospeva* (M. Špental).⁶² Odnos ljudske in umetne pesmi prikažejo razprava *Ljudska glasba znotraj umetne* (I. Klemenčič)⁶³ in monografija *Po jezeru bliz Triglava ... Ponarodevanje umetnih pesmi iz druge polovice 19. stoletja*, v kateri je na podlagi natančne glasbene analize izbranih primerov prikazan fenomen ponarodele pesmi (U. Šivic).⁶⁴

Med zgodovino in umetnostjo: problematika različnih pristopov raziskovanja

Nedvomno je, da ostaja kljub razvoju sodobne muzikološke misli in uveljavljanju drugačnih raziskovalnih pristopov po eni strani, po drugi pa kljub velikemu številu raziskav, ki so nastale od začetkov glasbenega zgodovinopisja pred več kot sto leti, historična smer v evropski in tudi v slovenski muzikologiji danes enako pomembna kot v preteklosti.

Pregled obstoječih izvornih razprav o glasbi 19. stoletja na Slovenskem, ki so nastale v zadnjih tridesetih letih, pokaže, da so bili pristopi k obravnavi v veliki meri odvisni od subjektivne izbire posameznih raziskovalcev, na katero je poleg osebnih izkušenj in razumevanj vplivalo tudi idejno okolje časa, njegove zahteve in pričakovanja. Kvaliteta razprav se kaže skozi odnos do virov in literature, oziroma hierarhije in izbora obeh. Do neke mere opravičljiv razlog za manj prepričljivo statično opisovanje, za nizanje podatkov biografske narave ter poenostavljene, vzročno-posledične zveze med pojavi v deskriptivnih

⁵⁷ Katarina Bedina, *Zgodovinska izhodišča identitete slovenskega glasbenega dela, Avstrija, Jugoslavija, Slovenija. Slovenska identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nečak, Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1997, str. 152–167; Marija Bergamo, *Lebensraum als Schicksal. Anmerkungen zur musikalischen Identität Sloweniens, Kunst-Gespräche. Musikalische Begegnungen zwischen Ost und West*, ur. Peter Andraschke in Edelgard Spaude, Rombach Wissenschaft, Reihe Philosophie 1, Freiburg im Breisgau, Rombach, 1998, str. 69–78.

⁵⁸ Andrej Rijavec, *Slovenskost slovenske glasbe, Glasba in poezija*, ur. Primož Kuret in Julijan Strajnar, Ljubljana, Festival, 1990, str. 97–103.

⁵⁹ Marija Bergamo, *Versuch zum musikalisch Nationalen, International review of the aesthetics and sociology of music* 20/2 (1989), str. 169–181.

⁶⁰ Andrej Rijavec, *Beseda in ton v slovenskem glasbenem razvoju in storitvi, Zbornik predavanj*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana, Filozofska fakulteta, Pedagoško-znanstvena enota za slovanske jezike in književnost, 1980, str. 163–172.

⁶¹ Danilo Pokorn, *Odmev poezije Josipa Murna-Aleksandrova v slovenski glasbeni literaturi, Muzikološki zbornik* 17/2 (1981), str. 123–134.

⁶² Manica Špental, *Najvidnejše uglasbitve Župančičevih pesmi na področju slovenskega romantičnega samospeva, Glasba in poezija*, ur. Primož Kuret, Ljubljana, Festival, 1990, str. 76–82.

⁶³ Ivan Klemenčič, *Ljudska glasba znotraj umetne, Traditiones* 28/2 (1999), str. 267–280.

⁶⁴ Urša Šivic, *Po jezeru bliz Triglava ... Ponarodevanje umetnih pesmi druge polovice 19. stoletja*, Ljubljana, Založba ZRC SAZU, 2009.

zgodovinskih pripovedih je zavzetost in želja avtorjev obogatiti pomanjkljivo informativno raven. Zaradi faktografske preobilice je bila nujna posledica odsotnost potrebnega kritičnega pristopa pri izboru predstavljenih dejstev, akterjev, dogajanj in dogodkov.

V že omenjenih monografskih prikazih (simpozijjskih zbornikih) življenja in dela posameznih skladateljev, ki so ustvarjali v 19. stoletju, je metodološka neenotnost prispevkov različnih avtorjev najbolj nazorna. Kljub raznolikemu odnosu do obravnave virov in gradiva ter pomanjkljivi predstavitvi nekaterih ustvarjalnih področij posameznih ustvarjalcev pa so ti prispevki dragoceno gradivo, uporaben in dobrodošel vir zbranih informacij in spodbuda nadaljnjim raziskavam skladateljskega dela.

Smiselno se zdi tudi opozoriti na nekatere najbolj nazorne metodološke neuglašenosti, ki niso v skladu z aktualnimi usmeritvami stroke. Slednja zagovarja kot kriterij za vključitev v nacionalno glasbeno zgodovino dejanski vpliv posameznih ustvarjalcev na glasbeno kulturo tedanjega časa in ne zgolj kraj rojstva. Manj ustrezno se zdi potemtakem vključevanje tistih skladateljev v glavno zgodovinsko pripoved, ki so delovali na tujem (npr. Francesco Pollini⁶⁵) in na ta način vzpostaviti primerjavo s sočasno evropsko glasbo. Po drugi strani pa je bilo neupravičeno prezrto glasbeno delo nekaterih glasbenikov in ustvarjalcev avstrijskega ali češkega porekla, ki so delovali večino življenja pri nas in imeli pomemben vpliv na slovensko glasbeno kulturo (npr. Hans Gerstner). Ideološko zasnovano bipolarno obravnavanje slovenske in nemške kulture na Slovenskem so do neke mere presegle razprave, v katerih je prepoznana multikulturalnost habsburške monarhije oziroma vloga čeških glasbenikov pri nas (J. Weiss).⁶⁶

Poleg kriterija nacionalne pripadnosti je danes v sodobnem glasbenem zgodovinopisju manj relevantna tudi slogovna kategorizacija. Oznaka 19. stoletja kot obdobja romantike v glasbi je zaradi zapoznelosti in celo odsotnosti nekaterih zvrsti za slovensko glasbo tega časa sprejemljiva le s pridržki.⁶⁷ Glede na specifiko slovenskega prostora in ohranjene vire se zdi smiselno prevzeti v stroki uveljavljen model razmejevanja zgodovine po stoletjih, ki vse bolj izpodriva slogovno opredeljevanje posameznih period. Časovne ločnice je potrebno postaviti na »dolgo 19. stoletje« in s tem raztegniti kronološke, statistično

⁶⁵ Francesca Pollinija, rojenega v družini italijanskega porekla v Ljubljani, je vključil v svojo zgodovino Dragotin Cvetko, posebej pa se je z njegovim rodом in ustvarjalnostjo ukvarjal Ivan Klemenčič. V enciklopedičnem geslu ene najpomembnejših glasbenih enciklopedij, *Grove's dictionary of music and musicians*, je označen kot italijanski skladatelj.

⁶⁶ Jernej Weiss, *Vloga čeških glasbenikov v glasbeni kulturi na Slovenskem med letoma 1861 in 1914*, Ljubljana 2009 (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, doktorska disertacija); Jernej Weiss, "Czech-Slovene" musicians?: On the question of national identity in Slovene music at the turn of the 19th to the 20th century, *Muzikologija* 7 (2007), str. 217–230; Jernej Weiss, 'Slovenian music history' or 'History of music in Slovenia'. With respect to the role of Czech musicians on musical culture in Slovenia in the 19th and the beginning of the 20th century, *Muzikološki zbornik* 45/1 (2009) str. 75–88.

⁶⁷ Ivan Klemenčič je v strokovni monografiji *Musica noster amor* kratko povzel dogodke in dogajanje v glasbi pri nas v 19. stoletju in ga označil kot »obdobje romantike«. Takšna slogovna označitev dopušča sicer kronološko primerjavo z drugimi umetnostnimi dogajanjmi pri nas, vendar pa z glasbenega vidika ni dovolj utemeljena za primerjave z evropsko glasbo. Gl. Ivan Klemenčič, *Musica noster amor. Glasbena umetnost Slovenije od začetkov do danes*, Maribor, Založba Obzorja, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU in SAZU, 2000, str. 115–128.

določene meje. Spodnja časovna meja sovpađa z zgodovinskim, družbenim in duhovnim preobratom, ki so ga povzročili dogodki ob koncu 18. stoletja, drugo je smiselno raztegniti do konca drugega desetletja 20. stoletja, saj so spremenjene razmere po koncu prve vojne omogočile vzpostavitev osnov za profesionalno glasbeno delo, kar je privedlo tudi do esencialnih sprememb na vseh ravneh glasbenega dela. Znotraj teh je časovne zareze smiselno naravnati na razvojno pomembne dogodke ali artefakte. Zgodovinsko kronologijo dejstev, akterjev in dogodkov je potrebno razčleniti s smiselnim upoštevanjem ne le slogovnih značilnosti, razvoja glasbenih form, pač pa tudi vloge glasbe v danem času in prostoru.⁶⁸

Nekateri avtorji prispevkov s posvetovanja o pisanju nove zgodovine slovenske glasbe, ki ga je organiziralo Slovensko muzikološko društvo pred dobrim desetletjem, so predlagali podoben metodološki pristop raziskovanja slovenske glasbene preteklosti: Borut Loparnik preučevanje skladateljskega dela v kontekstu danega okolja, ne v splošnih, abstrahiranih slogovnih tokovih,⁶⁹ Marija Bergamo analizo glasbenih del z upoštevanjem konteksta časa, v katerem so nastala, oziroma preučevanje glasbenega dela s stališča socialne funkcije, toda ob upoštevanju objektivne, časovno neodvisne strukture posameznih glasbenih (umetniških) del,⁷⁰ Ivan Klemenčič »celovitost zgodovinskega prikaza, ki naj zajame celotno glasbeno dogajanje in glasbeno identificira vse socialne plati družbe.«⁷¹ Omenjeni avtorji so zagovarjali opazovanje glasbe v družbenih spremembah, metodološke modele, ki so se v evropski historični muzikologiji aktualizirali že od osemdesetih let preteklega stoletja in nadomestili zastarel pristop slogovnega umetnostnega razvoja, metode, kakršna je razvidna iz edinega splošnega pregleda Dragotina Cvetka *Zgodovine glasbene umetnosti na Slovenskem*. Zaradi specifike slovenske glasbene preteklosti 19. stoletja, ki ni premogla »velikih« skladateljskih imen ali »velikih« glasbenih del, kakršna so zaznamovala nacionalne šole velikih evropskih narodov v tem času, je smiselno sočasno raziskovanje vseh treh nivojev glasbenega dela: glasbene ustvarjalnosti, poustvarjalnosti in recepcije ter njihovega medsebojnega učinkovanja.

Namesto vnaprej dane raziskovalne uniformiranosti je želeli domiselnih in ustvarjalnih metod, ki bodo vključevale sodobne možnosti za raziskovanje. Ob upoštevanju specifike slovenske glasbe in posledično specifike metod preučevanja bi bilo v prihodnje smiselno obravnavati glasbo kot proces, soodvisno razmerje med glasbenim delom, izvajalcem in poslušalcem. Poleg iskanja nacionalnih posebnosti, kakršno je bilo desetletja ukoreninjeno kot primarni cilj muzikoloških raziskav slovenske glasbene preteklosti 19.

⁶⁸ Prim. tudi Nataša Cigoj Krstulović, Razmišljanje ob pisanju nove zgodovine glasbe 19. stoletja na Slovenskem, *Posvet o konceptu nove zgodovine glasbe na Slovenskem*, Bilten Slovenskega muzikološkega društva. Posebna številka (1998), str. 26–29.

⁶⁹ Borut Loparnik, Prostor zgodovine in zgodovina prostora, *Posvet o konceptu nove zgodovine glasbe na Slovenskem*, Bilten Slovenskega muzikološkega društva. Posebna številka (1998), str. 24.

⁷⁰ Marija Bergamo, Zgodovina kot začasni vodnik v osmišljanju glasbene izkušnje, *Posvet o konceptu nove zgodovine glasbe na Slovenskem*, Bilten Slovenskega muzikološkega društva. Posebna številka (1998), str. 21.

⁷¹ Ivan Klemenčič, Izhodišča za novo zgodovino glasbe na Slovenskem, *Posvet o konceptu nove zgodovine glasbe na Slovenskem*, Bilten Slovenskega muzikološkega društva. Posebna številka (1998), str. 8.

stoletja, bi v prihodnje iskanje dinamike medsebojnih kulturnih vplivov oziroma procesa prevzemanja in uveljavljanja kulturnih modelov z metodološkega vidika obetalo drugačen uvid v glasbeno preteklost slovenskega prostora v širšem kontekstu evropskega.⁷²

Perspektive prihodnjih raziskav

Že površen pregled popisa razprav iz najširšega tematskega kroga o glasbenem življenju nazorno razkriva primanjkljaj védenja o regionalnih in lokalnih razsežnostih slovenske glasbene preteklosti, pomanjkanje raziskav, ki bi natančneje osvetlile glasbeno življenje izven središč Ljubljane in Maribora, torej po vseh slovenskih deželah. Jasno razvidna je odsotnost prikazov zgodovinske preteklosti nekaterih slovenskih dežel, npr. Goriške ali Koroške, ki bi razkrili regionalne posebnosti oziroma razlike. Po drugi strani bi bilo potrebno posamezne raziskave vpeti v širši kulturno-zgodovinski okvir in ga ovrednotiti v luči razmerja med možnim, želenim in uresničnim.

Pregled obstoječe literature glede na vrsto obravnavanih tem pokaže tiste tematske vrzeli, katerih obravnava se zdi za vnovično rekonstrukcijo glasbene preteklosti nujno potrebna. Na že omenjenem posvetu o konceptu nove zgodovine glasbe na Slovenskem pred dobrimi desetimi leti so bila poleg metodološke problematike prepoznana nekatera še premalo raziskana področja slovenske glasbene preteklosti 19. stoletja. Repertoar prihodnjih raziskovalnih nalog je konkretno začrtal Borut Loparnik. Ta ostaja kljub nekaterim raziskavam, ki so nastale od takrat, relevanten in zanesljiv kažipot bodočemu raziskovanju. Strinjati se je potrebno z njegovim mnenjem, da bodo naše védenje o glasbi v najširšem pomenu besede dopolnile raziskave o trivialni glasbi (Klemenčič jo je označil kot »historični vidiki zabavne glasbe«⁷³), o domačem muziciranju, ljubiteljskih društvih (predvsem izven Ljubljane), vojaških godbah, repertoarju, založništvu, deležu ljudske glasbe v mestih, okusu, recepciji in izvajalcih.⁷⁴

Pri obravnavi fenomena trivialne glasbe se je nujno potrebno zavedati njegovega relativnega značaja in njegov pomen izpeljevati z ozirom na specifično izvirno ustvarjalnost. Zaradi kvantitativnega primanjkljaja slednje, vsaj na področju klavirske ustvarjalnosti, je včasih težko postaviti vrednostne kriterije oziroma meje med trivialnim, zaželenim in uporabnim. Pojmu trivialna glasba bi se bilo morda lahko izogniti z vpeljavo pojma popularna glasba (celo glasba za razvedrilo), ki nima nujno slabšalnega pomena. Zgodovinsko ozadje »domačega muziciranja« je zaradi pomanjkljivih zgodovinskih virov in dnevniških zapiskov težje rekonstruirati, podoba slednjega se zarisuje predvsem na podlagi obstoječe izvirne glasbene literature in ponudbe tuje na domačem glasbenem trgu, se pravi večinoma

⁷² Takšno multikulturno raziskovanje, ki ga podpirata tudi vsebina aktualnih evropskih projektov v okviru teme *Cultural dynamics: Inheritance and Identity* pod pokroviteljstvom organizacije *Humanities in the European Research Area Creativity* (HERA) in ambiciozno zastavljen projekt *Encyclopedia of Romantic Nationalism in Europe*, ki ga vodi nizozemski kulturolog Joep Leerssen, obeta primerljivost in opazovanje medsebojnih vplivov različnih glasbenih kultur v evropskem prostoru.

⁷³ Ivan Klemenčič, *Izhodišča za novo zgodovino glasbe na Slovenskem*, str. 9.

⁷⁴ Borut Loparnik, *Prostor zgodovine in zgodovina prostora*, str. 25.

klavirske, redkeje komorne glasbe. Potrebno se zdi dopolniti še poznavanje ostalih segmentov poustvarjalne prakse (malo)meščanskega vsakdana. Izhodišče kvantitativne in kvalitativne analize je repertoar čitalnic, različnih pevskih in glasbenih društev, na podlagi katerega bi bilo mogoče izluščiti »glasbo v rabi«, za razvedrilo, plesno glasbo, ponarodele pesmi, sokolske, delavske pesmi in podobno. Raziskave repertoarja bi poleg pregleda sporedov, katerega najbolj izčrpen vir je časopisje, osvetlilo tudi poznavanje glasbenega založništva. Ob obstoječi bibliografiji največje glasbene založbe na Slovenskem, Glasbene matice, je želeli še popis izdaj ter raziskavo uredniških politik drugih založnikov.

Že objavljeni koncertni sporedi Filharmonične družbe predstavljajo faktografsko izhodišče za nadaljnje študije recepcije, ki bi slonela na analizi repertoarne politike in objavljenih kritičkih odmevov v časopisju. Ob tem se kaže predhodno nujno potreben popis koncertov Glasbene matice. Za rekonstrukcijo glasbene poustvarjalnosti, koncertnega življenja, je potrebno dopolniti raziskavo o vojaških godbah.⁷⁵ Te so nadomeščale koncertni orkester na koncertih Filharmonične družbe in Glasbene matice vse do ustanovitve prvega civilnega orkestra, prve Slovenske filharmonije. Poznavanje organizacije in delovanja vojaških godb bi omogočila primerjalno študijo dinamike slednjih v okviru monarhije.

Med že prepoznanimi prihodnjimi raziskovalnimi nalogami se zdijo najbolj obsežne in zahtevne raziskave o izvajalski in recepcijski ravni, torej tistih ravni glasbenega dela, za katere je bilo pridobivanje podatkov v preteklosti najteže zaradi tehničnih razlogov (odsotnost zvočnih posnetkov). Že obstoječe omenjene raziskave kritike bi bilo potrebno dopolniti s povzemajočimi pregledi, ki bi prikazali tudi morebiten recipročen vpliv na ustvarjalno in poustvarjalno raven.

Glede na dejstvo, da slovenska glasbena zgodovina 19. stoletja ni zgodovina »velikih« glasbenih del, se zdi pred dopolnitvijo raziskav ustvarjalnosti posameznih ustvarjalcev potrebno prednostno pripraviti celostne prikaze razvoja posameznih zvrsti. Kljub številnim muzikološkim razpravam, ki so nastale od zadnjega popisa pred tridesetimi leti, danes še vedno manjkajo »podrobne študije o razvoju posameznih kompozicijskih oblik« in s tem »dolg slovenskega glasbenega zgodovinopisja«, kot je že pred tridesetimi leti zapisal J. Sivec, ostaja delno neizpolnjen.⁷⁶

Ker je bilo vokalno področje nekakšen humus slogovnega in izraznega napredka izvorne ustvarjalnosti, je celosten pregled razvoja pesmi v najširšem pomenu besede, podprt z izbranimi analiziranimi glasbenimi primeri, nujen. Ob tem je vsekakor dragoceno dopolnilo tudi izdano notno gradivo v dveh zvezkih zbirke *Slovenska zborovska stvaritev*.⁷⁷ Smiselno bi bilo dodati še prikaz vokalno-instrumentalnih oblik – kantate in oratorija. (Pregled obstoječe literature o izvorni glasbeno-scenski ustvarjalnosti je

⁷⁵ Delovanje vojaških godb pri nas je raziskoval Primož Kuret. Njegova razprava o vojaških godbah v Ljubljani je objavljena le v tujem zborniku. Gl. Primož Kuret, Militärmusikkapellen in Ljubljana, *Wege der Bläsermusik im südöstlichen Europa. 16. Arloser Barock-Festspiele 2001. Tagungsbericht*, ur. Friedhelm Brusniak in Klaus-Peter Koch, Arloser Beiträge zur Musikforschung 10, Sinzig, Studio Verlag, 2004, str. 91–110.

⁷⁶ Jože Sivec, Razvoj in dosežki glasbenega zgodovinopisja na Slovenskem, *Muzikološki zbornik* 17 (1981), str. 179.

⁷⁷ *Slovenska zborovska stvaritev*, ur. Jakob Jež, Izbrana dela slovenskih skladateljev 37, Ljubljana, Zveza kulturnih organizacij, 1995; *Slovenska zborovska stvaritev 2. Ljudske pesmi*, ur. Mitja

predmet posebne, v tej reviji objavljene razprave.) Področje izvirne instrumentalne ustvarjalnosti je v primerjavi z vokalno veliko bolj skromno in manj raziskano. Izvirna ustvarjalnost za klavir ni bila predmet posebne raziskave od Lipovškovega preglednega članka, nastalega že pred dobrimi štirimi desetletji.⁷⁸ Celosten (slogovno)razvojni prikaz klavirske in komorne ustvarjalnosti bi smiselno dopolnjevale tudi znanstveno-kritične izdaje izvirnega notnega gradiva.

Z ozirom na dejstvo, da je bila vokalna glasba vitalno področje razvoja slovenske glasbene ustvarjalnosti, še posebej od druge polovice 19. stoletja, in besedilo njen bistveni konstitutivni element, se zdi v prihodnje smiselno načrtovati raziskave razmerja med glasbo in literaturo tega časa. Prikaz vsebine besedilnega dela, tematike oziroma vrste uporabljenih pesemskih besedil bo odstrl kulturno in literarno podobo časa ter funkcijo glasbe v potrjevanju kulturne in s tem narodne identitete. Po drugi strani pa so bila sredstva glasbenega izraza neposredno odvisna tudi od besedilnega dela, zato je v prepoznavanju razvoja le-teh nujno tudi opazovanje medsebojnega vpliva glasbe in besedila, ki se na mikro ravni kaže kot odnos beseda – ton, na makro ravni kot odnos glasba – besedilo.

Ob predpostavki celovitega pristopa k obravnavi glasbe se zdi potrebno vključiti tudi obravnavo ljudske glasbe, še posebej v luči njenega odnosa do umetniške glasbe. Bolj kot za raziskovanje glasbeno imanentnih značilnosti ljudske glasbe, ki so predstavljene v obstoječih antologijah *Slovenska ljudska pesem*, gre predvsem za prepoznavanje funkcije ljudskega glasbenega gradiva oziroma njegove preobrazbe v obliko oziroma idiom (malo) meščanske socialne komunikacije (Loparnik je to poimenoval kot »delež ljudske glasbe v mestu«). Gre za proces prepletanja ljudskega in umetnega, kolektivnega in individualnega, za vsebinsko in formalno približevanje glasbene ustvarjalnosti ljudski pesmi in za zavestno uporabo ljudskih prvin, a hkrati njeno prilagoditev (harmonizacija) aktualni obliki (malo)meščanskega glasbenega samozavedanja. Ob tem se posledično ne bo moč izogniti novim metodološkim problemom, saj sta bili področji ljudske in umetne glasbe do sedaj obravnavani ločeno.

Poleg raziskav na področju recepcije glasbe se zdi potrebno v prihodnosti načrtovati še raziskave idejnega, zgodovinsko-estetskega ozadja, saj vrednotenje tedaj nastale ustvarjalnosti ne more biti podano le s stališča današnjega poslušalca. Za razumevanje funkcijske vrednosti ustvarjenih izvirnih glasbenih del je potrebno razprave recepcije podpreti še z dodatnim teoretičnim diskurzom o odnosu do glasbene preteklosti, o odkrivanju, ustvarjanju in pomenu glasbene tradicije, ki bi temeljil na empiričnem primeru slovenske glasbe 19. stoletja.

Nedvomno je vnovična, čeprav spet začasna zgodovinska pripoved potrebna, še posebej zato, ker je od nastanka edinega sintetičnega pregleda glasbenih dogajanj in pojavov v 19.

Gobec, Izbrana dela slovenskih skladateljev 41, Ljubljana, Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, 2003.

⁷⁸ Marijan Lipovšek, Slovenska klavirska glasba, *Muzikološki zbornik 2* (1966), str. 63–76.

stoletju na Slovenskem, ki ga je napisal v okviru splošne zgodovine glasbene umetnosti na Slovenskem D. Cvetko, preteklo že pol stoletja. Cvetkova zgodovina je z današnjega vidika impresivna kronika dogodkov, dogajanj in akterjev. Kljub nekaterim pomislekom o potrebnosti znanstveno-kritične selektivnosti pri navajanju podatkov pa takšen, relativno obsežen nabor informacij lahko predstavlja izhodišče, osnovne oporne točke za nadaljnje raziskave. Upoštevanje obstoječe parcialne literature je za zasnovo nove rekonstrukcije glasbe 19. stoletja na Slovenskem smiselno, celo nujno in edino možno. Potrebno pa je ozavestiti bralce, kako obstoječo zgodovinopisno literaturo razbirati, jo razumeti in rabiti. Podlaga vsake zgodovinske pripovedi so jasna zgodovinska dejstva, ki jih razlagalec zgodovine s pomočjo kritične presoje izbere kot pomembna.

Pred potekom prihodnjih raziskav se zdijo v danem trenutku nujno potrebne še nekatere arhivske primarne raziskave in izdelava osnovnih bibliografskih popisov, ki bi muzikologom, piscem zgodovine, nudile zadostno informacijsko izhodišče oziroma podporo pri delu. Gre za objavljene kataloge del nekaterih pomembnejših skladateljev, registre zapuščin in arhivov posameznih ustanov. Poleg bibliografskih popisov pa je za raziskovalce in za najširši krog tistih, ki se ukvarjajo z glasbo, nujen pojmovnik oziroma glasbeno-teoretski in zgodovinski slovar z razširjenimi gesli.⁷⁹ Urejeno in dorečeno besedišče, natančno določena vsebina in pomen specifičnih terminov bodo po eni strani omogočili relevantno raven komunikacije med raziskovalci znotraj muzikološke stroke ter primerljivost z ustreznimi pojavi in dogajanj izven slovenskega prostora, po drugi strani pa bodo jasno definirani glasbeni oziroma glasboslovni pojmi olajšali sporazumevanje med zainteresiranimi raziskovalci različnih področij humanističnih in družboslovnih ved.

Zaradi tehnološkega napredka v zadnjih desetletjih so po eni strani raziskovalcem ponujene drugačne možnosti za raziskovanje preteklosti, po drugi strani pa zaradi samega razvoja stroke razlaga zgodovinskih dejstev izhaja iz drugačnih predpostavk. Iskanje ustrezne metode pisanja zgodovine ni enostavno in je, kot je bilo že zapisano, odvisno tudi od kreativnosti posameznika. Ob upoštevanju zelene interdisciplinarnosti je potrebno skrbno premisliti, na kakšen način povezovati različne raziskovalne pristope. Zaradi hitrejše in preproste dostopnosti nekaterih virov s pomočjo storitev, ki jih uporabnikom spletnih storitev od leta 2005 nudi *Digitalna knjižnica Slovenije*, je postalo pridobivanje informacij o glasbi 19. stoletja na Slovenskem hitrejše in bolj natančno. Digitalizirani starejši časopisni viri omogočajo natančno pregledovanje glasbenega dogajanja po različnih slovenskih deželah. Na podlagi časopisnih poročil je relativno lahko ustvariti podatkovne baze o repertoarju, ustvarjalcih in izvajalcih. Na takšen način je dostopno in primerljivo tudi kritično pisanje. Protislovno je, da je takšen način pregledovanja virov zaradi množine podatkov lahko časovno zamuden, selekcija pa težavna. Prav zato je skrbno preišljen koncept in izbor ustrezne metode še bolj pomemben. V sodobni zgodovinski glasboslovni pripovedi je zaželeno povezovanje različnih strok znotraj humanističnih ved (splošne zgodovine, zgodovine književnosti) in ved s področja družboslovja (sociologije,

⁷⁹ Na potrebnost slovenskega glasbeno-terminološkega slovarja je opozoril tudi Borut Smrekar na omenjenem posvetovanju Slovenskega muzikološkega društva leta 1998. Gl. Borut Smrekar, Pogled na projekt Nova zgodovina glasbe na Slovenskem s stališča uporabnika, *Posvet o konceptu nove zgodovine glasbe na Slovenskem*, Bilten Slovenskega muzikološkega društva. Posebna številka (1998), str. 62.

antropologije, psihologije in filozofije). Pri rabi in povezovanju metodoloških pristopov različnih, muzikologiji sorodnih strok (interdisciplinarnosti) je potrebno pri raziskovanju slovenske glasbene preteklosti upoštevati specifiko in konkretne možnosti, ki so objektivno dane v ohranjenih zgodovinskih virih.

CONTEMPORARY MUSICOLOGICAL DISCOURSE ON THE NINETEENTH CENTURY MUSIC IN SLOVENIAN TERRITORY: INVENTORY AND SIGNIFICANCE

Summary

A review of the musicological literature that has been written during the last three decades is required in order to reveal the lacunae in knowledge on nineteenth-century music in Slovenia and for planning future research. Compared with the modest number of monographs, specific studies are relatively numerous. Obvious omissions include regional and local dimensions of music history. The methodological approaches in various articles depended on their authors' personal experiences and comprehension as well as the demands and expectations of their time. In the future, static enumeration of the facts and simplified descriptive chronological histories should be replaced with the understanding of music as a process; that is, with the simultaneous investigation of music composition, performance, and reception. It should be considered from its social perspective as well as in relation to other arts, especially literature. The bipolarity of German and Slovenian musical endeavors should be overcome through considering multicultural musical coexistence (e.g., the Czech case). Research into cultural dynamics and the process of accepting various cultural models would enable new and different understandings of the Slovenian musical past in the context of European music.

The list of the topics described by Borut Loparnik a decade ago remains a reliable compass for future research: popular music, everyday music, amateur societies (especially outside Ljubljana), military bands, repertoires, publishing, folk music in towns, musical taste, musical reception, and performers. Some more tasks should also be added: the development of specific music genres (song, cantata and oratorio, music theatre, piano music, chamber music), relations between music and literature of the time, and relations between folk and art music. With the intent of better understanding the functional value of a musical work, additional research from the perspectives of musical aesthetics should be carried out: reception studies should be supported with more comprehensive theoretical discourse on the relationship to the musical past and music tradition. Additional archival research and bibliographies would offer essential support for future research. A musicological lexicon with a comprehensive explanation of specific phenomena would enable a relevant level of communication between musicologists and researchers in other areas of the liberal arts and social sciences.